

Vedecký seminár História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania

V rade jubileí, ktoré si slovenská lingvistická obec pripomína v roku 2008, významné miesto patrí poprednému slovenskému dialektológovi, univerzitnému profesorovi PhDr. Jozefovi Štolcovi, DrSc. Pri príležitosti nedožitej storočnice J. Štolca sa 22. mája 2008 konal seminár *História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania*.

V mene vedenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra v Bratislave a Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV podujatie oficiálne otvoril zástupca riaditeľa JÚLŠ SAV, prof. Pavol Žigo. V konferenčnom zariadení SAV v Bratislave okrem aktívnych účastníkov vedeckého seminára a prítomných hostí osobitne privítal i dcéru Jozefa Štolca Elenú Marečkovú. Vo svojom úvodnom príhovore spomenul niekoľko dôležitých biografických a bibliografických údajov spájajúcich sa so všestrannou tvorivou činnosťou Jozefa Štolca. Okrem Štolcovej vedeckej orientácie spomenul aj editorské a redaktorské aktivity, upozornil na jeho pôsobenie v rôznych popredných (nielen) lingvisticky orientovaných spoločnostiach.

Organizátori vedeckého rokovania sa podujali sprítomniť osobnosť J. Štolca prostredníctvom programu, predovšetkým prvou časťou dopoludňajšieho bloku. So svojimi príspevkami i reminiscenciami v prvej sekcii vystúpili jeho žiaci, aspiranti a kolegovia z vtedajšieho Jazykovedného ústavu Slovenskej akadémie vied a umení v Bratislave.

Príspevok Ivora Ripku, prvého aspiranta J. Štolca, sa niesol v duchu mnohostrannej a inšpiratívnej Štolcovej *Slovenskej dialektológie* (1994). Prvú projekciu textu Slovenskej dialektológie, ktorá mala tvoriť pendant state J. Bělíča *Nářečí českého jazyka*, pripravil J. Štolc už do plánovanej *Československej vlastivedy IV*. Rukopis Štolcovej dialektológie sa podarilo vydať až posmrtné pod redakciou I. Ripku. Editor vo svojom príspevku uviedol, že sa snažil eliminovať diskrepancie, ktoré vyplynuli z časového odstupu vzniku a vydania monografie. Snažil sa vytvoriť text v súlade aktuálnymi výsledkami dialektologických výskumov a pritom zostať verný štýlu rukopisu.

Názory prof. J. Štolca na jazyk a štýl priblížil Ján Findra. V úvodnej časti svojej prezentácie referujúci spomenul niektoré názory na kategóriu štýlu v slovenskej i českej jazykovede v druhej polovici 20. stor. Upozornil na funkčné využitie dialektizmov v umeleckom štýle, ktoré treba slovami J. Štolca hodnotiť „z hľadiska ich náležitosti a nie správnosti“. J. Findra neobišiel Štolcov nesúhlas s tvrdením, že „územné nárečia

zaniknú a nahradí ich funkčne hovorená podoba spis. slovenčiny“. Okrem pertraktovania jednotlivých lingvistických otázok týkajúcich sa predovšetkým (ne)jasnosti hraníc jednotlivých štylistických útvarov národného jazyka, J. Findra vyzdvihol aktuálnosť Štolcovej pozitívnej metódy v školskej pedagogickej praxi v slohovej výchove spočívajúcej v prepojení jazykovej teórie s jazykovou praxou.

Prvú sekciu príspevkov uzavreli *Sondy do slovenskej nárečovej frazeológie*. Jozef Mlacek sa sústredil na sémantickú zložku nárečovej frazeológie, ktorá môže obohatiť celonárodný jazyk o originálne motivické obrazné typy a ktorá ponúka množstvo príležitostí na ďalšie bádanie v oblasti nárečovej frazeológie.

Jednotlivé príspevky poskytli priestor na následnú diskusiu, do ktorej sa okrem referujúcich zapojil aj Vincent Blanár. Pôvodne zamýšľal reagovať na príspevok L. Bartka, ktorý sa nemohol zúčastniť na spomienkovom stretnutí (príspevok *Účasť Jozefa Štolca na výskumoch nárečí Slovákov v zahraničí* sa objaví až v plánovanom zborníku). I napriek neúčasti Ladislava Bartka sa rozvírila veľmi živá diskusia o terénnych výskumoch vlastných mien v Maďarsku. V. Blanár oživil diskusiu osobnými skúsenosťami zo zahraničných terénnych výskumov. Spomenul i kuriozity súvisiace so získavaním potrebného materiálu na výskum proprií vďaka sondám vlastných mien na náhrobných pomníkoch. Diskusné úvahy neobišli ani frazeologickú tematiku. I. Ripka i A. Ferenčíková upozornili na zdroj veľkého množstva frazém v nárečových fondoch dialektologického oddelenia JÚLŠ a na niekdajšie úvahy o zaradení či miere výskytu frazeologických jednotiek, ktoré sa objavili pri koncipovaní hesiel do I. a II. zv. *Slovníka slovenských nárečí*.

Po krátkej prestávke rokovanie pokračovalo vystúpením Adriany Ferenčíkovej, ktorej bol Jozef Štolc školiteľom. V príspevku *Výskum nárečovej syntaxe a možnosti jej kartografického spracovania* autorka zdôraznila význam zmeny metódy získavania terénneho materiálu i jeho kartografického spracovania vzhľadom na väčšiu rovnosť výrazových prostriedkov pre výskum nárečovej syntaxe v porovnaní s I. – IV. zv. *Atlasu slovenského jazyka*. Poukazujúc na typy konštrukcií relevantných pri analýze tejto roviny nárečia v konečnom dôsledku uvádza potrebu redukcie siete bodov z 335 v I. – IV. zv. *Atlasu slovenského jazyka* na 50 – 60 bodov.

Mimoriadny význam pre jazykový zemepis v slovanskom svete má nepopierateľne výskum morfolologickej roviny nárečí. P. Žigo v príspevku *Perspektíva kartografovania morfológických štruktúr pre Slovanský jazykový atlas* poukázal na perspektívu využitia kombinovanej metódy z II. zväzku *Atlasu slovenského jazyka* pri interpretácii paralelných javov v nárečiach v jednotlivých slovanských jazykoch. Autor sa odvoláva na potrebu rešpektovať pri kartografovaní synchronnej podoby konkrétneho zobrazovaného javu rôzne historické vývinové tendencie. Z toho vyplýva nevyhnutnosť rešpektovať rozdielny historický vývin spejúci k rovnakému výsledku.

Na textové nárečové bohatstvo z rodného kraja J. Štolca nadviazal Miloslav Smatana v *Sonde do raných nárečových výskumov Jozefa Štolca*. Upozornil na historickú a dokumentárnu hodnotu Štolcových nárečových zberov, ktoré sa našli pri výbere nárečového materiálu do pripravovanej Antológie nárečových textov. Okrem iného M. Smatana predstavil J. Štolca ako človeka citovo zainteresovaného na výskumoch nárečí rodného Spiša, ba dokonca ako človeka dostatočne kritického k vlastnej práci. Rovnako spomenul aj niekdajšiu potrebu J. Štolca monograficky spracovať spišskú nárečovú oblasť.

Gabriela Músková načrela vo svojom príspevku takisto do dialektologických prameňov slovenského Spiša. Pri spracovaní príspevku *Nárečová diferenciacia a nárečové členenie* boli pre autorku smerodajné hláskoslovné zmeny po 10. stor. a vývin niektorých morfológických tvarov v severnej a južnej časti Spiša. Pri nárečovom výskume tejto oblasti sa ukazuje extrémna miera nárečovej diferenciacie (aj v rámci jednej lokality, obce) a veľká prepletenosť izoglos, izomorfov či izolex, ktorú jednoznačne potvrdzoval aj ilustratívny materiál.

Dopoludňajšiu sekciu siedmich vedeckých príspevkov uzavrela Elena Marečková, dcéra Jozefa Štolca. Z perspektívy člena rodiny predstavila prof. Jozefa Štolca ako otca, človeka a vedeckého pracovníka.

Po príjemnom obedňajšom osviežení, v rámci ktorého sa účastníci seminára nevyhli vedeckým dišputám, popoludňajšiu sekciu rokovania otvoril príspevok Kataríny Ballekovej *Nárečové výskumy na slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku (Minulé a súčasné podmienky výskumu)*, ktorý istotne pripomenul niekdajším spolupracovníkom J. Štolca jeho nárečové výskumy v Maďarsku. Tí mladší si oprášili vedomosti o výskumoch nárečí zo slovenských minorít v tejto oblasti. Autorka referátu pripomenula skutočnosť, že E. Pauliny a J. Štolc museli improvizovať a použiť osobitné metódy výskumov a spracovania nárečového materiálu. Výskum K. Ballekovej v komparácii s počiatočným bádáním nárečí slovenských menšín v Maďarsku (J. Štolc, P. Ondrus, V. Blanár, K. Palkovič) ukazuje veľké možnosti spracovania lexikálnej časti jazykového systému slovenskej minority a veľmi priaznivú organizačnú základňu výskumov aj vďaka zainteresovaným menšinovým inštitúciám na území Maďarska.

K výskumom nárečia zahraničných Slovákov prispela aj Mária Žiláková prezentáciou *Súčasný stav slovenských dialektov v Maďarsku*. Poukázala na uplatnenie štandardizovanej podoby slovenčiny v menšinovom prostredí a na jej vplyv na používanie nárečia v slovenskej enkláve v Maďarsku.

Dynamiku slovenského nárečia mimo Slovenska ilustrujú výskumy Anny Maričovej. Analýza synchrónneho stavu nárečia Starej Pazovy v porovnaní so Štolcovými a Dudkovými výskumami smeruje k zatiaľ nezaznamenaným javom, ktoré nesignalizujú nedostatky doterajších výskumov uvedenej lokality, ale potvrdzujú

výrazný posun a dynamiku v slovenských dialektoch mimo slovenského územia. Autorka upozornila na monografiu *Nárečie Starej Pazovy a Pivnice* a na existenciu nespracovaného a zatiaľ nepublikovaného materiálu v súkromnom archíve Daniela Dudka.

Do studnice slovenských menšinových nárečí načrel aj Miroslav Hovančík. Analýza *Nárečia Slovákov z Bihoru v Rumunsku* naznačuje, že nárečie zahraničných Slovákov v Bihore nepodlieha nivelizácii, ale že v tejto lokalite vzniká istý „nový typ“ nárečia, resp. jazyka.

Inšpiratívnym prínosom podujatia bol aj interdisciplinárny exkurz, ktorý ponúkol Štefan Švagrovský. V príspevku *Od nárečia k spisovnému jazyku (História sporov o podstate jazyka bačvansko-sriemskych Rusnákov/Rusínov)* spomenul dve presídľovacie vlny Slovákov z východného Slovenska. Neobišiel ani často pertraktovanú otázku obsahu/rozsahu pojmu Rusnák vs. Rusín. Rovnako zdôraznil historické skutočnosti doložené konkrétnymi citáciami v historických materiáloch, ako aj fenomén, ktorý hýbal ľuďmi i dejinami – konfesionálny dualizmus.

Posledná sekcia rokovacieho programu priniesla množstvo podnetov zo sociolingvistickej oblasti. Z pedagogickej praxe Marianny Sedlákovej vyplynuli zaujímavé postrehy, ktoré zúčastneným predostrela vo svojom referáte *Možnosti dialektologického bádania na vysokej škole*. Na špecifickej vzorke študentov prostredníctvom grafického znázornenia a tabuľkovej evidencie ponúkla prehľad o aktívnej či pasívnej znalosti nárečia prešovských vysokoškolských študentov. Počas vedeckého seminára rozdala dotazníky medzi účastníkov podujatia, ktorí mali možnosť v odpovediach na otázky špecifikovať svoj vzťah k materinskému či inému nárečiu.

Vplyv aristokracie na nárečový vývin skúmal Martin Pukanec prostredníctvom existencie praslovanských izoglos pretínajúcich mesto Nitrú.

K poznaniu jazykovej situácie v okrese Brezno prispel Tomáš Bánik, ktorého výskumy v breznianskom okrese hovoria o zjavnom ústupe špecifických čít analyzovaného nárečia.

Slovensko-nemecký bilingvizmus ako dôsledok migrácie za edukáciou do Rakúska je doménou Jozefa Pallaya. Autor vo svojej prezentácii upriamil pozornosť na výrazné edukačné diaspóry v školách pre slovenské deti v Rakúsku po r. 1989. Výskumy potvrdili existenciu troch základných typov slovensko-nemeckého bilingvizmu, prirodzene, zohľadňujúc sociologické a psychologické aspekty. Rovnako neobišiel veľmi dôležitú otázku národnej identity, integrácie a adaptácie slovenských detí v rakúskych školách.

V priebehu vedeckého podujatia odznelo spolu 16 referátov. Rôznorodosť prezentácií ponúkla exkurz jednotlivými jazykovými rovinami. Na spomienkovom stretnutí malo svoje zastúpenie stredné, západné i východné Slovensko. Zo zahraničných účastníkov sa na podujatí zúčastnili zástupcovia brnianskeho nárečového

pracoviska, ako aj dialektologickí pracovníci z Maďarska, Rumunska či z bývalej Juhoslávie. Rozsiahly geografický i lingvistický diapazón seminárneho vedeckého rokovania zdokumentuje plánovaný zborník, v ktorom sa objavia aj tie príspevky, ktoré pre neúčast' referentov na seminári neodzneli.

Na záver ostáva už len poďakovať organizátorom seminára: Jazykovednému ústavu Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave, Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, predovšetkým jej tajomníčke G. Múcskovej, Gabrielovi Gažimu za technické zabezpečenie a vedeniu vydavateľstva VEDA za poskytnutie konferenčného priestoru. Vďaka patrí aj všetkým účastníkom vedeckého podujatia, ktorí prispeli k dôstojnému pripomenutiu si vedeckého i ľudského rozmeru univerzitného profesora Jozefa Štolca.

Anna Ramšáková

Trojväzkové súborné dielo Vladimíra Skaličku (Vladimír Skalička: Souborné dílo. I. díl (1931 – 1950), II. díl (1951 – 1963), III. díl (1964 – 1994. Dodatky. Bibliografia). Editoři František Čermák, Jan Čermák, Petr Čermák, Cladio Poeta. Praha: Univerzita Karlova – Karolinum 2004 – 2006. 1402 s.

Na budúci rok pripadne 100. výročie od narodenia jedného z najznámejších a vo svetovej lingvistike najcitovanejších českých (vo svojom čase aj československých) jazykovedcov – Vladimíra Skaličku, vynikajúceho typológa, všeobecného jazykovedca, bohemistu a ugrofinistu. Na toto výročie sa česká lingvistika pripravila mimoriadne dôstojne a dôkladne. Vydala jeho súborné dielo.

Editoři uvedeného vydania (sú nimi František Čermák, Jan Čermák, Petr Čermák a Cladio Poeta) vykonali množstvo tvorivej editorskej i vyhľadávacej práce pri zhromažďovaní textov Vladimíra Skaličku, ktoré boli publikované v najrozmanitejších časopisoch, zborníkoch a samostatných vydaniach v rokoch 1931 až 1994 v rozličných (aj málo prístupných) kútoch a jazykoch Európy a sveta. Pravda, nielen zhromaždili, ale v prípade, že príslušné Skaličkove práce vyšli v cudzích jazykoch, aj preložili do češtiny. Vznikol takto skutočne reprezentatívny celok, veľmi užitočný pre odborníkov i študentov, ktorý je svojím spracovaním inšpiratívny aj pre nás. Na rok 2008 pripadá totiž aj storočnica Ľudovíta Nováka, mimochodom, nášho najväčšieho typológa, ktorý by si podobné súborné vydanie takisto zaslúžil.